

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός του παρόντος βιβλίου είναι να παρουσιάσει κάποιες ιδέες και σκέψεις του Νόαμ Τσόμσκι σχετικά με τον αναρχισμό. Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν συνήθως τον Τσόμσκι ως εξέχοντα αναρχικό/ελευθεριακό, κομμουνιστή/αναρχοσυνδικαλιστή (διαλέξτε όσα επίθετα σας αρέσουν). Το σημαντικότερο είναι ότι τοποθετείται ο *ίδιος* μέσα σε αυτό το πολιτικό φάσμα. Είτε όμως του ταιριάζουν τέλεια αυτές οι «ταμπέλες» είτε όχι, δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι οι ιδέες του για την κοινωνική αλλαγή και την αναδόμηση της κοινωνίας είναι άξιες μελέτης και συζήτησης. Έχουμε επιλέξει διάφορα κείμενα που επιτρέπουν στον αναγνώστη να εξετάσει και να κρίνει με αξιόπιστο τρόπο τόσο τη συμβολή του Τσόμσκι στον αναρχισμό, όσο και τη σημασία του αναρχισμού σήμερα ως μέσου ερμηνείας και αλλαγής του κόσμου.

Ορισμένες από αυτές τις ομιλίες και τις συνεντεύξεις δημοσιεύονται για πρώτη φορά και, σε συνδυασμό με περισσότερο συναφές υλικό, ενισχύουν και αναπτύσσουν διεξοδικότερα την αντίληψη του Τσόμσκι για τον αναρχισμό – τι είναι και τι θα μπορούσε να είναι. Αναπόφευκτα παρουσιάζονται κάποιες επαναλήψεις μεταξύ των κειμένων, των συγκεκριμένων θεμάτων και των θεωρητικών στους οποίους αναφέρεται συχνά ο Τσόμσκι. Η προσπάθεια να εξαχθεί το ίδιο μήνυμα οδηγεί σε τέτοια φαινόμενα! Παρ' όλα αυτά, όσο επανεξε-

ΤΣΟΜΣΚΗ ΠΕΡΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

τάζεται κάθε ιδέα, τόσο μεγαλύτερη διαύγεια και περισσότερες αποχρώσεις προστίθενται σε ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις.

Η εισαγωγή του Νόαμ Τσόμοκι στον *Αναρχισμό* (1970) του Ντανιέλ Γκερέν*, την οποία αναθεώρησε αργότερα προκειμένου να δημοσιευθεί στο έργο του *For Reasons of State* (1973) με τον τίτλο «Σημειώσεις για τον αναρχισμό», είναι σημαντική υπό την έννοια ότι αποκρυσταλλώνει την αντίληψή του για τον αναρχισμό ως ιστορική δύναμη και ως τρόπο για να επέλθει η κοινωνική αλλαγή σήμερα. Επρόκειτο για ένα δοκίμιο που επικρίθηκε από ορισμένους αναρχικούς. Ο Τζορτζ Γούντκοκ, ένα αναρχικός ιστορικός, υποστήριξε ότι αποτελούσε μια μονοδιάστατη άποψη. Ο Τσόμοκι, υποστήριξε ο Γούντκοκ, ήταν αριστερός μαρξιστής (όπως και ο Γκερέν) που ήθελε να χρησιμοποιήσει τον αναρχισμό για να καταστήσει πιο ήπιο και πιο διαυγή τον δικό του μαρξισμό. Το έργο του «κόλλησε» στην αναρχική γλώσσα του 19ου αιώνα. Στην καλύτερη περίπτωση επρόκειτο για αναρχοσυνδικαλισμό· στη χειρότερη για απλό οικονομικό ντετερμινισμό. Δεν υπήρχαν αναφορές στον Κροπότκιν, στον Μαλατέστα, στον Χέρμπερτ Ριντ. Για τον Γούντκοκ, ο Τσόμοκι εξισώνει τον αναρχικό αγώνα με μία τάξη και δεν κατανοεί ότι ο αναρχισμός απευθύνεται σε «εκείνους τους ανθρώπους όλων των τάξεων, οι οποίοι επιδιώκουν μια κοινωνία όπου οι δυνατότητες ύπαρξης είναι ποικίλες και ελεύθερες, μια κοινωνία που μπορεί να προσεγγιστεί με την εξέγερση στον τρόπο ζωής, *όπως επίσης και με τον οικονομικό αγώνα*».

12

Η κριτική του Γούντκοκ είναι ενδιαφέρουσα και δεν της λείπει η ειρωνεία. Βεβαίως στο έργο του Τσόμοκι υπάρχει μια ασάφεια όρων, όπως και η υπόδειξη ότι ο αριστερός κομμουνισμός, ο κομμουνισμός των συμβουλίων και ο αναρχισμός έχουν πολλά κοινά ως όργανα κριτικής του κρατικού σοσιαλισμού και του καπιταλισμού. Αυτή η ιδέα επαναλαμβάνεται ποικιλοτρόπως σε όλη την έκταση του παρόντος βιβλίου. Ο Τσόμοκι επηρεάζεται εξίσου από τον Πάνεκουκ** και τον Ρούντολφ Ρόκερ*** ή από τον Ντιέγο Αμπάντ ντε

* Daniel Cuérin (1904-1988): Γάλλος αναρχικός και συγγραφέας. (Σ.τ.Μ.)

** Anton Pannekoek (1883-1960): Παγκοσμίως γνωστός Ολλανδός αστρονόμος και μαρξιστής. Έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στη θεωρητική επεξεργασία αντιγραφής κρατικών μορφών επαναστατικού μετασχηματισμού. (Σ.τ.Μ.)

*** Rudolf Rocker (1873-1958): Γερμανός αναρχοσυνδικαλιστής συγγραφέας και αγωνιστής. (Σ.τ.Μ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σαντιγιάν*. Στη συνέντευξή του προς τον Μπάρι Πάτμαν το 2004 υποστηρίζει ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σ' αυτό το αριστερό ρεύμα του κομμουνισμού και στους αναρχικούς, αλλά «πρόκειται ακριβώς για το είδος των διαφορών που πρέπει να υπάρχουν όταν οι άνθρωποι συνεργάζονται συντροφικά». Εξίσου σημαντική είναι η αντίληψη του Τσόμκι για την κοινωνική τάξη ως μια από τις βασικές ιδέες του αναρχισμού. Πρόκειται για ένα θέμα στο οποίο επανέρχεται συνεχώς και με το οποίο δεν συντονίζονται ο Γούντκοκ και άλλα ρεύματα του σύγχρονου αναρχισμού. Για τον Τσόμκι τα πράγματα είναι πολύ απλά: μέσα στον σύγχρονο καπιταλισμό βλέπουμε να αναφύονται συνεχώς ταξικά προβλήματα. Το να τα αρνηθούμε ή να τα ελαχιστοποιήσουμε δεν έχει καμία λογική. Μια τέτοια θέση μπορεί να τον εκθέσει στη σκληρή κριτική αναρχικών όπως ο Στίρνερ, πριμιτιβιστών και όλων εκείνων που δεν μπορούν να δουν τη σημασία της αλληλεγγύης και των κοινωνικών δεσμών με ταξικό τρόπο.

Ωστόσο ο Γούντκοκ και ο Τσόμκι δεν διαφέρουν πολύ ως προς το κεντρικό ζήτημα του πώς μπορεί να επικρατήσει η αναρχική κοινωνία. Και οι δύο φαίνεται να υπαναχωρούν από την ιδέα της μίας και μοναδικής επαναστατικής στιγμής που θα ανατρέψει τον καπιταλισμό. Μάλλον φαντάζονται ότι αυτή η ανατροπή θα μπορούσε κάλλιστα να είναι μια μακροχρόνια, αργή διαδικασία. Είναι μια ιδέα που τη συμμαρτίζονται και άλλοι αναρχικοί, όπως ο Κόλιν Γουόρνι**, ο οποίος στο έργο του *Anarchy in Action* (1973) υποστηρίζει ότι:

Μια αναρχική κοινωνία, μια κοινωνία που οργανώνεται χωρίς εξουσία, πάντα υπάρχει... θαμμένη κάτω από το βάρος του κράτους και της γραφειοκρατίας του, του καπιταλισμού και των άχρηστων καταλοίπων του, των προνομίων, των θρησκευτικών διαφορών, του εθνικισμού και των αυτοκτονικών αποφάσεων, των θρησκευτικών διαφορών και της απόσχισης που γεννά η δεισιδαιμονία τους.

* Diego Abad de Santillan (1897-1983): Ισπανός οικονομολόγος σημαίνουσα μορφή του ισπανικού εμφυλίου πολέμου και του αναρχικού κινήματος στην Ισπανία και στην Αργεντινή. (Σ.τ.Μ.)

** Colin Ward (1924): Βρετανός αναρχικός, εκδότης και συγγραφέας. Αρχιτέκτονας στο επάγγελμα. (Σ.τ.Μ.)

ΤΣΟΜΣΚΙ ΠΕΡΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

Πρόκειται για μια ιδέα που είχε πάντα απήχηση σε ορισμένους αναρχικούς – ο Ρόκερ είναι αξιοσημείωτο παράδειγμα – και ίσως μας επιτρέπει να κατανοήσουμε περισσότερο κάποιες ιδέες του Τσόμοκι. Ασφαλώς βλέπει, όπως ο Γουόρντ, μια βαθιά αξιοπρέπεια στους ανθρώπους. Μια αξιοπρέπεια που έχει επιβιώσει και θα συνεχίσει να επιβιώνει, ακόμη κι αν ο καπιταλισμός βάλλει εναντίον της με όλα του τα όπλα. Από αυτή την αξιοπρέπεια προέρχονται τρόποι ύπαρξης που μπορούν να λειτουργήσουν μέσα στον καπιταλισμό και να δείξουν το δρόμο προς το μέλλον της αναρχίας. Γι' αυτό ο Τσόμοκι μπορεί να υποστηρίζει ότι η κλιμακωτή φορολογία και η κοινωνική ασφάλιση δημιουργούνται από στάσεις και συμπεριφορά που, αν προεκτεινόταν ελάχιστα, θα μπορούσαν να είναι αναρχικές. Θυμίζει κατά κάποιο τρόπο τον Κροπότκιν όταν υποστήριζε ότι οι ναυαγιστές ήταν ένα παράδειγμα αναρχικού κομμουνισμού στην πράξη, ή ότι η περί συνδικαλισμού αντίληψη ορισμένων ειδών συνδικαλιστικών ενώσεων θα μπορούσε να γίνει η πηγή μιας νέας κοινωνίας – το νέο μέσα στο κέλυφος του παλιού. Μια τέτοια στάση απαντά βεβαίως στο πρόβλημα του πώς δημιουργούμε την αναρχία στην καθημερινή μας ζωή. Επίσης, εξηγεί τα μύρια παραδείγματα που αναφέρει ο Τσόμοκι για το πώς να κινηθούμε προς την αναρχία, πολλά από τα οποία δείχνουν εμμέσως τον πλούτο του ψυχισμού και τη διάθεση για προσφορά αμοιβαίας βοήθειας που υπάρχει ως κυρίαρχο στοιχείο σε πολλούς ανθρώπους. Ένας κυνικός αναγνώστης θα μπορούσε να ρωτήσει πόσο καιρό πρέπει να περιμένει κανείς για να διαβρωθεί το κράτος από τέτοια παραδείγματα αναρχίας στην πράξη ή ίσως υποδείξει την ταχύτητα και την ευελιξία του καπιταλισμού ως προς την ενσωμάτωση τέτοιων ιδεών σαν να ήταν δικές του. Όπως όμως λέει ο Γούντκοκ για τους αναρχικούς: «Θα απελευθερώσουν το μεγάλο δίκτυο της ανθρώπινης συνεργασίας που ακόμη και τώρα απλώνεται σε όλα τα επίπεδα της ζωής μας, αντί να δημιουργούν ή ακόμη και να φαντάζονται θαυμαστούς καινούργιους κόσμους που έχουν στρεβλώσει τις προσπάθειές τους».

Ο αναρχισμός του Τσόμοκι πάντα τεκμηριωνόταν ιστορικά. Ίσως είναι δύσκολο για εμάς σήμερα, σε μια εποχή όπου υπάρχουν πολλές ευνοϊκά διακειμένες αφηγήσεις της αναρχικής εμπειρίας στην ισπανική επανάσταση, να συνειδητοποιήσουμε πόσο σημαντικό ήταν το δοκίμιό του «Αντικειμενικότητα και Φιλελεύθερος Ακαδημαϊκός Λό-

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

γος», που γράφτηκε το 1969. Βεβαίως είχε προϋπάρξει το εξαιρετο *Διδάγματα από την Ισπανική Επανάσταση* του Βέρνον Ρίτσοαρντς, αλλά ο Τσόμοκι προχώρησε παραπέρα. Έκανε πλήρη ανατομία του έργου *The Spanish Republic and the Civil War: 1931-1939 (Η Ισπανική Δημοκρατία και ο Εμφύλιος πόλεμος: 1931-1939)* του Γκάμπριελ Τζάκσον και το συνέδεσε με τη φιλελεύθερη ιδεολογία που επικρατούσε στην Αμερική της δεκαετίας του 1960, μια ιδεολογία που εκφράζει «τον ανταγωνισμό με τα μαζικά κινήματα και την κοινωνική αλλαγή που διαφεύγουν από τον έλεγχο των προνομιούχων ελίτ», ανταγωνισμό ο οποίος στο έργο του Τζάκσον αποκαλύπτεται μέσω της συστηματικής χρήσης αρνητικών εκφράσεων για την περιγραφή πράξεων των αναρχικών. Ο Τσόμοκι, χρησιμοποιώντας μια πλούσια συλλογή ιστορικών κειμένων, μετέφερε τις επισημάνσεις του σε ευρύ ακροατήριο και επηρέασε μια νέα γενιά ερευνητών και αγωνιστών δίνοντάς τους έμπνευση για να προχωρήσουν την έρευνά τους πιο βαθιά και σε υψηλότερο επίπεδο. Παρουσιάζοντας το έργο του Τζάκσον ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της τρέχουσας τότε αμερικανικής φιλελεύθερης σκέψης για το Βιετνάμ, ο Τσόμοκι συνέδεσε με εντυπωσιακό τρόπο το παρελθόν με το παρόν, κάνοντας έναν διορατικό και ενοχλητικό συνάμα σχολιασμό για το φιλελευθερισμό εν γένει. Με τα λόγια του (ραδιοφωνικού σχολιαστή) Πίτερ Γουέρμπι: «Όπως δείχνει με επάρκεια και αξιοθαύμαστο τρόπο ο Τσόμοκι, όταν τα μεγάλα προβλήματα μιας εποχής λύνονται με αιματοχυσία, η φιλελεύθερη φιλοδοξία περί ανθρώπινων σκοπών ή μέσων καταρρέει κάτω από τις απαιτήσεις ενός άτεγκτου κράτους».

Ιδού λοιπόν ορισμένες βασικές συνιστώσες του αναρχισμού του Τσόμοκι: η γνώση της ιστορίας του αναρχισμού και του πώς διατηρεί ακόμα τη φρεσκάδα και την αμεσότητά του υπό το φως των σύγχρονων προκλήσεων· ένας ευρύς και περιεκτικός ορισμός του αναρχισμού, που συνδέει τους αριστερούς κομμουνιστές και τους οπαδούς του κομμουνισμού των συμβουλίων μέσω της κριτικής του στον καπιταλισμό και τους βλέπει ως φυσικούς του συμμάχους· η κεντρική σημασία της τάξης ως κοινωνικής κατηγορίας σε οποιαδήποτε κριτική του καπιταλισμού και στη δημιουργία της αναρχικής κοινωνίας· και η πίστη στην έμφυτη καλοσύνη των ανθρώπων, που εκφράζεται σε ενέργειες και δομές οι οποίες συμβάλλουν στην – όπως την αποκαλεί ο Ρόκερ στον *Αναρχοσυνδίκαιισμό* του – «σαφή τάση στην

ΤΣΟΜΣΚΗ ΠΕΡΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

ιστορική ανάπτυξη της ανθρωπότητας, η οποία [...] παλεύει για την ελεύθερη, ανεμπόδιστη εξέλιξη όλων των ατόμων και των κοινωνικών δυνάμεων στη ζωή». Όλα αυτά συσχετίζονται με μια ευέλικτη μεθοδολογία μέσω της οποίας η επίτευξη αυτής της εξέλιξης απαιτεί προθυμία για αλλαγή τακτικής, μελέτη της ποικιλομορφίας των στρατηγικών και απροθυμία να μιλούμε με πολύ μεγάλη βεβαιότητα ή αυστηρότητα. Ο Τσόμσκι εκφράζει αυτές τις ιδέες με σαφή και άμεση γλώσσα, αντιμαχόμενος σθεναρά τον μυστικιστικό χαρακτήρα της γραφής πολλών διανοουμένων και την αίσθηση αδυναμίας που προκαλείται από τη μη αναγκαία πολύπλοκη και ελλειπτική διατύπωση.

Μπορούμε να θέσουμε επίσης ορισμένα ακόμη ζητήματα. Έχει κανείς την εντύπωση ότι οι ιδέες του Τσόμσκι για τις κοινωνικές τάξεις θα μπορούσαν να είναι ελαφρώς πιο συγκεκριμένες. Ναι, οι κοινωνικές τάξεις προφανώς δηλώνουν μια οικονομική κατάσταση. Δηλώνουν όμως και μια πολιτισμική κατάσταση. Το να ανήκει κανείς στην εργατική τάξη δεν σημαίνει απλά ότι αποτελεί μέρος μιας ιεραρχίας: συμμετέχει σε βιωματικές καταστάσεις, σε κάτι το οποίο ζει. Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο βιώνει και συνειδητοποιεί κανείς αυτά τα πράγματα μπορεί κάλλιστα να έχει επιπτώσεις για τον αναρχισμό που προασπίζεται ο Τσόμσκι. Βεβαίως κάθε συγγραφική δραστηριότητα είναι μια μορφή στενογραφίας, αλλά θα μας άρεσε να δούμε τον Τσόμσκι να πραγματεύεται αυτή την πιο πλούσια και πιο σύνθετη εικόνα των τάξεων πιο διεξοδικά. Δεύτερο, και ίσως πιο αμφιλεγόμενο (τουλάχιστον για τους αναρχικούς), ζήτημα είναι ο ισχυρισμός του Τσόμσκι ότι το κράτος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κινηθούμε προς μια πιο δίκαιη αναρχική κοινωνία. Θεωρεί πως το ελευθεριακό κίνημα «ορισμένες φορές ακολουθεί τη θεωρία με αυστηρό τρόπο, χωρίς να ενδιαφέρεται για τις ανθρώπινες συνέπειες», όταν η απλή εναντίωση στο κράτος πιθανώς σημαίνει την εναπόθεση ακόμη μεγαλύτερης εξουσίας στα χέρια αντιδραστικών δυνάμεων, ιδιωτικών (συνήθως εταιρικών) δυνάμεων, που αυξάνουν την ανισότητα και τα βάσανα. Σε μια συνέντευξη προχωρεί ακόμη περισσότερο, υποδεικνύοντας ότι «σήμερα η προστασία του κρατικού τομέα είναι ένα βήμα προς την εξάλειψη του κράτους». Προσθέτει επίσης ότι κατά την επιδίωξη της κοινωνικής αλλαγής, έστω και με τους μηχανισμούς του κράτους, οι άνθρωποι αναπόφευκτα θα έρθουν αντιμέτωποι με τα εγγενή όρια τέτοιων ρεφορμιστικών τακτικών και, τε-

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

λικά, θα κατανοήσουν ότι πρέπει να αλλάξει το ίδιο το σύστημα.

Βεβαίως αυτού του είδους τα επιχειρήματα αμφισβητούν την παραδεδεγμένη αναρχική θεωρία. Για ανθρώπους όπως η Έμα Γκόλντμαν* όλα τα κράτη ήταν ουσιαστικά τα ίδια. Το «δημοκρατικό κράτος», έλεγε, από τη στιγμή που θα αμφισβητούνταν, θα γινόταν εξίσου καταπιεστικό με το ολοκληρωτικό. Για τον Τσόμοκι το κράτος παραμένει μια «δημόσια αρένα», όπου υπάρχει ακόμα χώρος στον οποίο μπορούν να παρέμβουν οι άνθρωποι και να φέρουν αλλαγές. Είναι μια θέση που πυροδοτεί τη συζήτηση και, στα μάτια ορισμένων, θέτει εν αμφιβόλω την όλη αντίληψή του για τον αναρχισμό.

Θα μπορούσαν να ειπωθούν κι άλλα. Για παράδειγμα, ο Τσόμοκι έχει μια ευέλικτη άποψη για τη συμμετοχή στις εκλογές. Λέει, όπως ορισμένοι άλλοι αναρχικοί, ότι ψηφίζει για τοπικά θέματα. Στις εθνικές εκλογές υποστηρίζει πως αν η Μασαχουσέτη ήταν ταλαντευόμενη Πολιτεία, θα ψήφιζε. Εάν όχι, «υπάρχουν ποικίλες δυνατές επιλογές, ανάλογα με το πώς αξιολογεί κανείς τη σημασία τους». Μια τέτοια ευελιξία στην προσέγγιση αυτών των θεμάτων, η οποία μπορεί να ερμηνευθεί απλώς ως κοινός νους, θα μπορούσε επίσης να εγείρει το ερώτημα τι είδους αναρχική πρακτική είναι και κατά ποιο τρόπο διαφέρει, φέρ' ειπείν, από την πρακτική των σοσιαλδημοκρατών. Αντιπαραθέσεις τέτοιου είδους δεν πρόκειται να σταματήσουν. Οι εντάσεις θα συνεχιστούν. Οι απόψεις θα σταθεροποιούνται, θα μεταβάλλονται και θα αλλάζουν. Θα συνεχιστεί η προσπάθεια για να επιτευχθεί συνέπεια μεταξύ θεωρίας και πράξης. Ο Τσόμοκι μπορεί να συμβάλει κατά πολύ σ' αυτήν τη διαδικασία και υπάρχουν πολλοί λόγοι να θαυμάζουμε τόσο την αισιοδοξία όσο και τη σαφή του αντίληψη για τους δύσκολους αγώνες που έχουμε μπροστά μας:

Η ιστορία των αναρχικών ιδεών, και πολύ περισσότερο των εμπνευσμένων αγώνων των ανθρώπων που επιδίωξαν να απελευθερωθούν από την καταπίεση και την κυριαρχία, πρέπει να αποθησαυριστεί και να διαφυλαχθεί όχι σαν ένα μέσο καθήλω-

* Goldman Emma (1869-1940): Αναρχική αγωνίστρια λιθουανικής καταγωγής, μετανάστρια στις ΗΠΑ από δεκαέξι ετών. Μετά το 1917 εκτοπίστηκε από τις αμερικανικές Αρχές στη Ρωσία, απ' όπου έφυγε απογοητευμένη. Συμμετείχε στην Ισπανική επανάσταση. (Σ.τ.Μ.)

ΤΣΟΜΣΗΚΙ ΠΕΡΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

σης της σκέψης και των ιδεών σε κάποιο νέο καλούπι, αλλά σαν βάση κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας και δέσμευσης για την αλλαγή της. Δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι η Ιστορία τελειώνει, ότι οι σημερινές δομές εξουσίας και κυριαρχίας είναι αιώνιες. Θα ήταν επίσης μεγάλο λάθος να υποτιμήσουμε την ισχύ των κοινωνικών δυνάμεων που μάχονται να διατηρήσουν την εξουσία και τα προνόμιά τους.

Μπάρι Πάτμαν
Μάρτιος 2005